

การผลิตและการตลาดสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน
ภายใต้โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ : กรณีศึกษาเครื่องจักสานมวญหนึ่งซ้าว

บ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด

**The Manufacture and Marketing of Local Handicraft under the
One Tambol One Product Project (OTOP) : Case Study of
Bamboo Steamer Wickerwork from Ban Nong Kham,
Tambol Nong Kham, Atsamat District, Roi - Et Province**

ทรงฤทธิ์ พรหมชินวงศ์¹ ชาตรี ศิริสวัสดิ์² โกมล แพนพา³ และ ยงยุทธ สุธอย⁴

Songrit Promshinnawong,¹ Chatri Siriswat,² Komon Panpa³ and Yongyut Suyoy⁴

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง การผลิตและการตลาดสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านภายใต้โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ : กรณีศึกษาเครื่องจักสานมวญหนึ่งซ้าว บ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ประการแรกเพื่อศึกษาการผลิตมวญหนึ่งซ้าว ประการที่สองเพื่อศึกษาการตลาดมวญหนึ่งซ้าว และประการที่สามเพื่อศึกษาปัญหาการผลิตและการตลาดมวญหนึ่งซ้าว เก็บข้อมูลด้วยวิธีการศึกษาเอกสาร สัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีและไม่มีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ข้าราชการครู และสมาชิกกลุ่มสานมวญหนึ่งซ้าว เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง ผลการศึกษปรากฏ ดังนี้

1. การผลิตมวญหนึ่งซ้าว พบว่า ด้านข้างของมวญหนึ่งซ้าวสานเป็นลายสองเวียนและลายสองยืน ขอบด้านปากและก้นมวญหนึ่งซ้าวสานด้วยลายจุงนาง ส่วนก้นมวญหนึ่งซ้าวสานด้วยลายสองหรือลายสาม

2. การตลาดมวญหนึ่งซ้าว พบว่า ในอดีตการสานมวญหนึ่งซ้าวทำเพื่อใช้เองในครัวเรือน ปัจจุบันเป็นการผลิตเพื่อการค้าขาย ซึ่งการขายมีอยู่ 4 ลักษณะ คือ 1) ผลิตเองขายเองได้ราคาดีแต่ช้า 2) ขายให้พ่อค้าคนกลางได้ราคาต่ำตามกลไกตลาด 3) ขายให้แก่ร้านค้ากลุ่มในชุมชนได้เงินช้า 4) ขายให้ส่วนราชการได้ราคาดี

3. ปัญหาการผลิต พบว่า ไม้ไผ่เจริญเติบโตไม่ทันการใช้งาน เถาวัลย์และหวายหายาก ปัญหาการตลาด มีผู้สานมวญหนึ่งซ้าวจำนวนมาก ทำให้มวญหนึ่งซ้าวหนึ่งออกสู่ตลาดมากเกินไป และขายตัดราคากันเอง

คำสำคัญ : การผลิต การตลาด หัตถกรรม การจักสานมวญหนึ่งซ้าว

¹ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

²ศต.ด. (พัฒนศาสตร์) อาจารย์ สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

³Ph.D. (Business Administration) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

⁴อาจารย์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ABSTRACT

The objectives for the study of the manufacture and marketing of local handicraft under the One Tambol One Product Project (OTOP) : Case study of bamboo steamer wickerwork from Ban Nongkham, Tambol Nongkham, Amphur At Samat, Roi-Et were to study : 1) manufacturing of bamboo steamer wickerwork style 2) the marketing 3) the problems in the manufacture and marketing of bamboo steamer wickerwork. Data was collected by interview, observation and documentary method. People who gave information were teachers and member of the bamboo steamer wickerwork makers group. Tools used in this study are observation form and structured interview. The results were as follows :

1. The manufacture in making this style of the bamboo steamer wickerwork, it is found the style using in the bamboo steamer wickerwork normally the Song Wines patterns, 3 a double spiracle line and the song Yuen patterns, a vertical double line oversell. For the style using in producing the edge the Jung Nang issues and the Lai Song, pattern a (double line). and Lai Sarm, (a triple line) one used to make the bamboo
2. In previous times, people made the bamboo steamer wickerwork for their own use but now, it is marketed There are 4 different kinds of marketing their products : 1) when people produce and sell themselves the profit margin is good but it is difficult to sell the products 2) when people sell the product to the middleman but they can not set the price themselves and gain less money. 3) sell the product by using a community group shop. But in this case, they will not gain money unless the products are sold. 4) sell the products in government areas provided for them. In this case they have both good price and high sales.
3. There were two mains problems found by the research. The first problem related to materials as there is insufficient mature bamboo and other main materials, including they are rarely seen. The other problem is that there are too many wickerwork makers so the product has flooded the market pushing prices down.

Keywords : manufacture, marketing, handicraft, bamboo steamer wickerwork

บทนำ

ประเทศไทยได้ประสบภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. 2540 ทำให้สภาวะเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำลงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์อันเป็นกระแสของการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีในระบบต่างๆ และการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์อย่างต่อเนื่องทำให้ประเทศไทยมีการติดต่อเชื่อมโยงสัมพันธ์กับประชาคมโลกอย่างกว้างขวางมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ทำให้สังคมโลกโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตปรับตัวไม่ทัน (ชาชีวะฉวี ศรีแก้ว, 2545 : 41-142) และหากพิจารณาในรายละเอียดแล้วพบว่าเป็นการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมและการให้บริการในเขตเมืองเป็นสำคัญเท่านั้น ส่งผลทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางด้านเศรษฐกิจที่กระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ และ

ปริมณฑล ซึ่งก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างรายได้ของประชากรระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบทที่แตกต่างกันมากอย่างเห็นได้ชัด ความสำคัญดังกล่าวจึงเป็นการจุดประกายความคิดได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาและตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้น จึงได้มีแนวคิดในการกำหนดนโยบายเพื่อปรับปรุงและพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ อย่างเร่งด่วนในหลายๆ ด้าน เช่น นโยบายเศรษฐกิจ นโยบายการสร้างรายได้ นโยบายการพาณิชย์และเศรษฐกิจระหว่างประเทศ นโยบายด้านการพัฒนาแรงงาน

นโยบายการสร้างรายได้รัฐบาลได้สนับสนุนผลักดันให้มีกระบวนการสร้างรายได้ให้กับประชาชนทุกระดับ โดยส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามศักยภาพของชุมชนในระดับฐานรากของประเทศ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร รัฐบาลมุ่งเน้นการพัฒนาการผลิตภาคเอกชนและสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชน โดยเชื่อมโยงการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อเป็นการเสริมรายได้ให้แก่ประชาชนในชนบท (ชาชีวะฉวี ศรีแก้ว, 2545 : 5)

ความสำคัญดังกล่าวรัฐบาลจึงมีโครงการสร้างรายได้เพิ่มให้แก่ประชาชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ ช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาธุรกิจประเภทการทำอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม แม้ว่าตลาดงานต่างๆ จะได้ขยายไปยังภูมิภาคมานานแล้วก็ตาม ทุกอย่างที่ยั่งยืนหรือหมู่บ้านนั้นๆผลิตสินค้าขึ้น ล้วนแต่เป็นกระบวนการการจัดทำขั้นพื้นฐานเท่านั้น โดยเป็นการนำวัตถุดิบจากธรรมชาติและทักษะการผลิตของภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้และขาย ซึ่งจะขายได้ในราคาถูก ในขณะที่สินค้า “แบรนด์เนม” ของต่างประเทศขายขึ้นหลายหมื่นบาทสาเหตุหนึ่งเพราะขาดการสนับสนุนและส่งเสริมจากภาครัฐและภาคเอกชน (วิจิต นันทสุวรรณ, 2544 : 3) ดังนั้นจึงเกิดแนวความคิดในการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจขึ้นใหม่ โดยเน้นโครงการที่สำคัญอีกโครงการหนึ่งที่เริ่มส่งเสริมและสนับสนุนลงสู่ภูมิภาคนั้นก็คือ “โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” (One Tambol One Product) เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพสินค้า (กรมการพัฒนาชุมชน, 2545 : 22) เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบทด้วยนโยบายการสร้างรายได้ของรัฐบาลตามแผนปฏิบัติงานโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จะสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน สนับสนุนและส่งเสริมให้ท้องถิ่นสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างรายได้ในแต่ละหมู่บ้านหรือตำบลด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตสินค้าและบริการออกสู่สากล เพื่อให้ชุมชนมีความสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยสร้างกิจกรรมที่อาศัยศักยภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้น การจักสานเป็นอาชีพของประชาชนในท้องถิ่นแต่ดั้งเดิมจึงได้รับการสนับสนุนจากโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์นี้ เครื่องจักสานช่วยสร้างรายได้และบรรเทาปัญหาความยากจนได้ในระดับหนึ่ง แต่เนื่องจากปัญหาของการขาดเงินทุนเพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียนและการขาดบุคลากรที่มีความรู้ทางการตลาดเพื่อนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดและไม่มีกรรวมกลุ่มเพื่อสร้างองค์กรที่เข้มแข็ง ผู้ผลิตไม่สามารถกำหนดราคาของผลิตภัณฑ์ได้ ผลิตภัณฑ์จึงมีราคาถูกทำให้รายได้จากการจักสานไม่แน่นอน จากปัญหาเหล่านี้จึงเป็นปัญหาที่น่าสนใจและน่าศึกษาเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานพื้นบ้านของไทยให้อยู่กับชนบทไทยให้เป็นที่ยอมรับของคนไทย และสามารถสร้างรายได้ให้ชุมชนได้อย่าง

ต่อเนื่อง จากแนวคิดของโครงการ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ซึ่งอาจจะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรได้อย่างหนึ่ง และจากแนวทางแก้ไขนี้จำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากทุกฝ่าย ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยเฉพาะครอบครัวของเกษตรกรเอง ควรได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและพัฒนาชุมชนของตนเอง

จากปัญหาความยากจนอันเกิดจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและการแก้ปัญหตามนโยบายของรัฐบาลดังกล่าวข้างต้นสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ดจึงได้ปรับแผนพัฒนาจังหวัดให้เป็นไปตามแผนระดับประเทศโดยการกำหนดนโยบายสร้างรายได้ภายใต้โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์บ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภอกาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นชุมชนหนึ่งที่มีอาชีพเสริมโดยการสานมวยหนึ่งชั่วโมง มีการรวมกลุ่มแต่ยังไม่เข้มแข็ง ซึ่งผู้ผลิตส่วนใหญ่เป็นคนในแต่ละครัวเรือน ซึ่งใช้ทุนส่วนตัวของตนเองโดยไม่มีคำสั่งซื้อหรือมีสัญญาจ้างในลักษณะธุรกิจที่แน่นอน ใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลักทำเป็นอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว อีกทั้งยังเป็นการผลิตสำหรับการบริโภคภายในท้องถิ่น สำหรับวิธีการจำหน่ายนั้นจะจำหน่ายภายในท้องถิ่นและในพื้นที่อำเภอใกล้เคียง ซึ่งวิธีในการผลิต ผู้ผลิตได้รับการถ่ายทอดความรู้โดยการฝึกหัดจากบรรพบุรุษสืบทอดติดต่อกันมาชั่วลูกชั่วหลาน แต่ทุกวันนี้วิธีการผลิตและการตลาดยังไม่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาในแนวทางที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และเทคโนโลยีที่เหมาะสม ในอดีตการพัฒนาแบบมาจากประสบการณ์ที่ได้รับมาบูรณาการใช้กับการผลิตและการตลาดในปัจจุบันได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้นหากแต่การดำเนินงานที่จะให้ประสบความสำเร็จได้นั้นจำเป็นต้องประกอบด้วยกระบวนการทำงานที่ชัดเจน สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและการตลาดในปัจจุบัน ปัญหาสำคัญคือขาดแคลน บุคลากรที่มีความรู้ทางการตลาดที่จะมาช่วยวางแผนการผลิต การตลาด การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ขาดองค์กรทำหน้าที่ด้านการตลาดอย่างถาวร ขาดแคลนเงินทุนในการผลิต และปัญหาด้านการผลิต ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ตรงกับความต้องการของตลาด คุณภาพไม่ได้มาตรฐาน

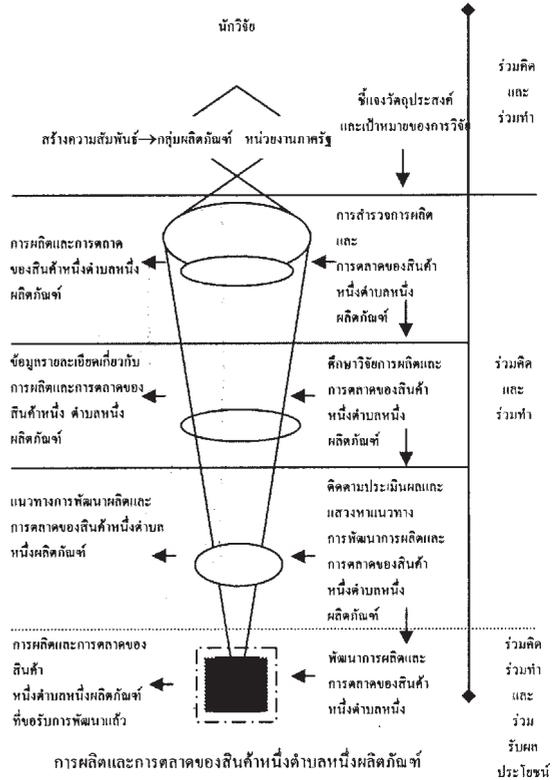
จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นปัญหาที่น่าสนใจจึงทำการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทเครื่องจักสานมวนยึ่งข้าวของบ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภอบางสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการศึกษา การผลิต การตลาด และปัญหาอุปสรรคของสินค้าเครื่องจักสานมวนยึ่งข้าวของประชาชนบ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภอบางสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดรายได้ที่เพิ่มขึ้นของแต่ละครัวเรือนในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการผลิตสินค้าเครื่องจักสานมวนยึ่งข้าวของชาวบ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภอบางสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษาการตลาดมวนยึ่งข้าวของชาวบ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภอบางสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการผลิตและการตลาด มวนยึ่งข้าวของชาวบ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภอบางสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด จะได้แนวทางในการพัฒนาในอนาคต

ขอบเขตการวิจัย

1. กรอบแนวคิดการวิจัย
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาการดำเนินงานในด้านการบวนการผลิต และการตลาดสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทการจักสานมวนยึ่งข้าว บ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภอบางสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
3. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในการวิจัยคือ บ้านหนองขาม หมู่ที่ 1 ตำบลหนองขาม อำเภอบางสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
4. ขอบเขตด้านระยะเวลา การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เวลาเริ่มตั้งแต่วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2548-30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2549

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการโดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์ สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ข้าราชการครูโรงเรียนหนองขามวิทยา ที่สอนเกี่ยวกับการสานมวนยึ่งข้าวและกลุ่มจักสานมวนยึ่งข้าว หมู่ที่ 1 ตำบลหนองขาม อำเภอบางสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

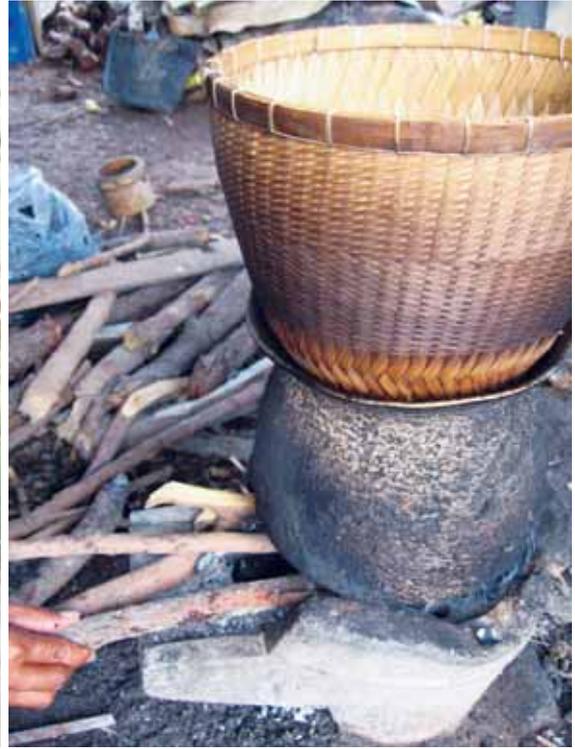
การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรที่ให้ข้อมูลคือ ข้าราชการครูผู้สอนการสานมวนยึ่งข้าวและสมาชิกกลุ่มจักสานมวนยึ่งข้าว โดยกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาครั้งนี้คัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย สมาชิกกลุ่มข้าราชการครูที่สอนเกี่ยวกับการสานมวนยึ่งข้าวในโรงเรียนหนองขามวิทยานจำนวน 1 คน และสมาชิกกลุ่มจักสานมวนยึ่งข้าว หมู่ที่ 1

ภาพที่ 1 การจักสานมวหนึ่งข้าว

ภาพที่ 2 มวหนึ่งข้าว

ภาพที่ 3 การนึ่งข้าว

ตำบลหนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 24 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้รวมทั้งสิ้น 25 คน

เครื่องมือการวิจัย

1. ขั้นสำรวจและการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

1.1 ขั้นสำรวจและการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวกับการผลิตและการตลาดสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านภายใต้โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

1.2 สำรวจและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับขั้นตอน วิธีการ และรูปแบบเกี่ยวกับการผลิตและการตลาดสินค้ามวญหนึ่งข้าวจากกลุ่มประชากรที่กำหนดในพื้นที่ทำการวิจัย

2. ขั้นสำรวจและการเก็บรวบรวมภาคสนาม โดยการสังเกตและสัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

2.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกตวิถีชีวิตความเป็นอยู่และปัจจัยสิ่งแวดล้อมพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ตลอดจนความผูกพันกับการดำเนินงานการสานมวญหนึ่งข้าวและการจำหน่ายซึ่งจะใช้วิธีการสังเกตวงนอกไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมกับผู้รู้

กลุ่มจักสานมวญหนึ่งข้าวในขณะที่กำลังผลิต เป็นการสังเกตพฤติกรรม โดยทั่วไป

2.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการเข้าร่วมสังเกตการณ์ดำเนินกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการสานมวญหนึ่งข้าว เช่น การเลือกไม้ไผ่ การจักตอก การสาน ลายที่สาน การจำหน่ายและรายได้ พร้อมทั้งการสังเกตสอบถามเมื่อไม่เข้าใจและมีการจดบันทึกรวบรวมข้อมูล

2.3 การเสวนากลุ่ม ผู้วิจัยได้เน้นกระบวนการเสวนากลุ่ม เปิดเวทีการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มประชากร

2.4 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์ตามแบบที่กำหนดไว้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการติดต่อประสานกับข้าราชการครูที่ทำการสอนเกี่ยวกับการสานมวญหนึ่งข้าวในโรงเรียนหนองขามวิทยา เพื่อนัดกลุ่มประชากรตัวอย่าง กลุ่มจักสานมวญหนึ่งข้าว บ้านหนองขามหมู่ที่ 1 ตำบล

หนองขาม อำเภอกาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 24 คน มาร่วมสนทนาและให้สัมภาษณ์ 5 ครั้ง แต่ละครั้งใช้เวลา 3-6 ชั่วโมง และใช้เวลาเก็บรวบรวมข้อมูล 3 เดือน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่เก็บได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ และสนทนา ผู้วิจัยได้จัดบันทึกไว้แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Method) เพื่ออธิบายการผลิต การตลาด ตลอดจนอธิบายปัญหาอุปสรรคในด้านการผลิตและการตลาดมวนึ่งข้าวของชาวบ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภอกาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีดังนี้

1. การผลิตสินค้ามวนึ่งข้าว ผลการศึกษา พบว่าการสานมวนึ่งข้าวของชาวบ้านหนองขามเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดต่อกันเรื่อยมา จากบรรพบุรุษถึงรุ่นลูก รุ่นหลาน เริ่มแรกเป็นการสานที่ใช้ในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนสิ่งของเครื่องใช้ซึ่งกันและกันของคนในชุมชน เมื่อประชากรเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ สังคมเปลี่ยนไปจากที่เคยสานใช้ภายในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนของใช้ซึ่งกันและกัน ก็เปลี่ยนเป็นการสานเพื่อการค้าเริ่มจาก 1-2 ครัวเรือน ขยายเพิ่มขึ้นเป็นทุกครัวเรือนในปัจจุบัน ผู้ผลิต คือ สมาชิกในครอบครัวเริ่มตั้งแต่เด็กอายุ 7 ปี ถึงคนเฒ่า คนแก่ ก็สามารถสานมวนึ่งข้าวได้ การสานมวนึ่งข้าวเป็นอาชีพเสริมที่เพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวเป็นอย่างดี การสานมวนึ่งข้าวมีขั้นตอนที่สำคัญดังต่อไปนี้

1.1 การเตรียมเส้นตอก การจักตอกจากไม้ไผ่ สีสูก มีขนาดกว้าง 0.5 เซนติเมตร ยาวประมาณ 30-35 เซนติเมตร จำนวน 45 คู่ หรือลดจำนวนตอกลงตามขนาดของมวนึ่งข้าวที่สาน

1.2 การเตรียมเส้นเถาว์วัลย์หรือหวายสำหรับถัก ขอบปาก ขอบกัน และสานกัน จักเส้นเถาว์วัลย์หรือหวายให้มีขนาดเล็กประมาณ 0.1 เซนติเมตร อย่างสม่ำเสมอตลอดความยาวตามความยาวของเส้นเถาว์วัลย์หรือหวาย

1.3 ลายที่ใช้สานมวนึ่งข้าวด้านข้าง คือ ลายสองเวียนและลายสองยืน

1.4 ในการสานมวนึ่งข้าวหนึ่งใบต้องสานสองใบ ซึ่งเรียกว่าใบนอกและใบใน แล้วจึงนำทั้งสองใบซ้อนกันให้เป็นใบเดียว ใบที่อยู่ข้างในสานด้วยลายสองเวียนตลอด ส่วนใบข้างนอกสานเริ่มต้นด้วยลายสองเวียน 4-5 รอบแล้ว เปลี่ยนเป็นลายสองยืน 8 รอบ แล้วเปลี่ยนเป็นเป็นสองเวียนอีก 2 รอบ เป็นเสร็จในการสานใบนอก

1.5 การซ้อนมวนึ่งข้าว เพื่อความแข็งแรงของมวนึ่งข้าวนำมวนึ่งข้าวที่สานทั้งสองใบซ้อนกันให้เป็นใบเดียว

1.6 การเข้าขอบมวนึ่งข้าวเพื่อความแข็งแรงและป้องกันไม่ให้มวนึ่งข้าวหลุดรูด

1.7 การถักขอบด้านปากและกันมวนึ่งข้าว ถักด้วยลายจูงนาง

1.8 การสานกันมวนึ่งข้าว สำหรับรองรับข้าวหนึ่ง ใช้เหล็กแหลมเจาะเป็นรูจึ่งสอดเส้นเถาว์วัลย์หรือหวายสานกลับไปมา ส่วนการสานกันมวนึ่งข้าวอาจสานด้วยลายสองหรือลายสามก็ได้

2. การดำเนินงานธุรกิจสานมวนึ่งข้าว ผลการศึกษาพบว่า

2.1 ต้นทุนการผลิต เฉพาะวัตถุดิบมวนึ่งข้าว 1 ใบ ราคาต้นทุนการผลิตประมาณ 8 บาท บวกค่าแรงชั่วโมงละ 20 บาท และกำไร 10 เปอร์เซ็นต์ ดังนั้นมวนึ่งข้าวใบหนึ่งราคาขายส่งให้พ่อค้าคนกลางประมาณใบละ 30 บาท

2.2 การจัดจำหน่าย ผลการศึกษาพบว่าจากอดีตการสานมวนึ่งข้าว สานเพื่อใช้ในครอบครัวและแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกันในชุมชน เมื่อประชากรเพิ่มจำนวนมากขึ้นสังคมเปลี่ยนแปลงไป การสานมวนึ่งข้าวในปัจจุบันเป็นการสานเพื่อธุรกิจการค้า ซึ่งจำแนกลักษณะการจำหน่ายได้ดังนี้

2.2.1 ผลิตเองจำหน่ายเองที่บ้าน หรือนำไปขายเองตามชุมชนอื่น การขายแบบนี้ได้ราคาดีแต่ช้า

2.2.2 ผลิตส่งพ่อค้าคนกลาง มีพ่อค้าคนกลางเข้ามาซื้อถึงหมู่บ้านจะได้ราคาถูกกว่าขายแบบอื่น

2.2.3 ผลิตส่งกลุ่มผู้ขาย ทำตามกติกาของกลุ่ม เพื่อทำให้กลุ่มเข้มแข็ง

2.2.4 จำหน่ายในงานตลาดนัดสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

การจำหน่ายมวญหนึ่งข้าวในทุกวันนี้ ผู้ที่ไม่เข้าร่วมกลุ่มใดๆ เลยมีอยู่เป็นจำนวนมาก คนกลุ่มนี้จะก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องราคา คือ ถ้าตนเองจำหน่ายไม่ได้หรือได้ซ้ก็ตัดสินใจขายให้พ่อค้าคนกลางในราคาที่ถูกว่าความเป็นจริง จึงทำให้การขายโดยกลุ่มขายมวญหนึ่งข้าวขายได้ลำบากในราคาปกติที่ตั้งไว้

3. การสนับสนุนการผลิต ในการดำเนินงานธุรกิจ การสานมวญหนึ่งข้าวบ้านหนองขาม พบว่ามีหลายฝ่ายให้การสนับสนุน ดังนี้

3.1 ภาครัฐ ก่อนปี พ.ศ. 2544 ภาครัฐให้ความเอาใจใส่เล็กน้อยมาก เมื่อรัฐมีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา หน่วยงานภาครัฐโดยหน่วยงานพัฒนาชุมชนอำเภออาจสามารถให้การดูแลสนับสนุน มีการสนับสนุนด้านการจัดทัศนศึกษาดูงานในพื้นที่ต่างๆ ที่ประสบผลสำเร็จ จัดงานแสดงสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะจัดตลาดนัดจำหน่ายสินค้า ด้วยความจริงใจของภาครัฐทำให้มวญหนึ่งข้าวเป็นสินค้า OTOP ที่ประชาชนต้องการและยอดจำหน่ายก็ช่วยให้ผู้ผลิตสามารถแก้จนได้ในระดับหนึ่ง

3.2 ภาคประชาชน พยายามพัฒนาฝีมือการสานมวญหนึ่งข้าวให้ประณีต สวยงามเหมาะสมกับการใช้งาน และใช้งานได้ทนทาน เพื่อเป็นการโฆษณาคุณภาพมวญหนึ่งข้าวของชาวบ้านหนองขามไปในตัว

4. ปัญหาอุปสรรคในการผลิตและจำหน่าย พบว่า

4.1 ปัญหาด้านการผลิต พบว่า ไม้ไผ่มีราคาแพงขึ้นและหายากเพราะไม้ไผ่เจริญเติบโตไม่ทันการใช้งาน ผู้สานจึงใช้ไม้ไผ่อ่อนที่เจริญเติบโตไม่เต็มที่สำหรับสานมวญหนึ่งข้าว ทำให้มวญหนึ่งข้าวไม่มีคุณภาพ ใช้งานไม่คุ้มค่างานที่ซื้อปาถูกทำลายไปมาก หวายหรือเถาวัลย์หายากขึ้น

4.2 ปัญหาด้านการลงทุนการผลิต พบว่า ผู้สานมวญหนึ่งข้าวไม่มีการคิดต้นทุนกำไรและกำหนดราคาขายที่

แน่นอน จึงทำให้ไม่คุ้มค่างับต้นทุนที่เป็นเงิน ต้นทุนที่เป็นแรงงานและต้นทุนที่เป็นเวลา

4.3 ปัญหาด้านการตลาด พบว่า มีการสานมวญหนึ่งข้าวกันทุกครัวเรือน ทำให้มวญหนึ่งข้าวผลิตออกสู่ท้องตลาดมากเกินไปโดยเฉพาฤดูแล้งผู้ที่ไม่เข้ากลุ่มก็จะขายมวญหนึ่งข้าวตัดราคาตนเอง โดยขายให้พ่อค้าคนกลางหรือพ่อค้าคนกลางที่เป็นผู้กำหนดราคาของมวญหนึ่งข้าวขึ้นอยู่กับปริมาณของมวญหนึ่งข้าว ถ้ามวญหนึ่งข้าวมีจำนวนมากก็ได้อาราคาต่ำ ถ้ามีมวญหนึ่งข้าวน้อย เช่น ฤดูฝนก็จะขายมวญหนึ่งข้าวได้ราคาสูง แต่ก็ไม่เกินราคาที่ตั้งไว้

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีประเด็นสำคัญนำมาอภิปรายผลดังนี้

การผลิตหรือการสานมวญหนึ่งข้าวของชาวบ้านหนองขามยังใช้วิธีการสานมวญหนึ่งข้าวแบบดั้งเดิมที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ สมาชิกทุกคนช่วยกันสานในเวลาว่างจากงานหลัก ไม่ว่าจะเด็ก ผู้ใหญ่ คนแก่คนแก่ช่วยกันสานมวญหนึ่งข้าวเกือบทั้งหมู่บ้าน แม้เวลานั่งดูโทรทัศน์ก็นำมวญหนึ่งข้าวขึ้นมาสาน ตาดู พูฟัง มือก็สานมวญหนึ่งข้าวไป โดยไม่ต้องมองดูก็สามารถสานมวญหนึ่งข้าวได้ถูกต้อง แม้แต่คนที่ไม่เลี้ยงัวว เลี้ยงควายตามทุ่งนาก็นำดอกไปสานมวญหนึ่งข้าวด้วยดังที่วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2540 : 1-2) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเครื่องจักสาน และปรากฏหลักฐาน พบว่ามนุษย์ได้ประดิษฐ์คิดทำเครื่องจักสานใช้ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยพัฒนาจากเครื่องจักสานหยาบๆ ปัจจุบันคนไทยได้ประดิษฐ์เครื่องจักสานขึ้นจากความรู้ความสามารถที่สืบทอดกันมาจากบรรพชน ซึ่งมีรูปแบบที่เหมาะสม สอดคล้องกับการใช้สอย มีคุณค่าทางศิลปะและความงาม สะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของคนไทยในแต่ละท้องถิ่น

ด้านการขาย มวญหนึ่งข้าวเป็นของใช้ในชีวิตประจำวันของชาวอีสานที่บริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก ในวันหนึ่งๆ มวญหนึ่งข้าวจะถูกนำมาใช้งานอย่างน้อยวันละสองครั้ง คือ นั่งข้าวตอนเช้า และนั่งข้าวตอนเย็น มวญหนึ่งข้าว 1 ใบมีอายุการใช้งานได้นานประมาณ 4-5 เดือน เป็นภาชนะจำเป็น มีใช้

ทุกครัวเรือนในชนบทของภาคอีสาน ดังนั้นมวญหนึ่งข้าวจึงขาย
ได้ตลอดทั้งปีแต่ก็มีปัญหาเกี่ยวกับการขายบางประการ ซึ่ง
สาเหตุหลักเกิดจากการมีผู้ผลิตผลผลิตมวญหนึ่งข้าวออกมาขาย
เองจำนวนมาก และต้องการขายเร็วๆ จึงขายมวญหนึ่งข้าวตัด
ราคากันเอง ทำให้มวญหนึ่งข้าวที่มีกรรมกรวมกลุ่มกันขายและ
ตามราคาที่กำหนดนั้นเป็นไปได้ยาก อย่างไรก็ตามปี พ.ศ. 2544
ที่รัฐบาลมีนโยบาย หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หน่วยงาน
ภาครัฐได้เข้าไปดูแลอย่างใกล้ชิดไม่ว่าจะเป็นการผลิต การ
จำหน่าย โดยหน่วยงานราชการได้จัดตลาดนัดสินค้าหนึ่ง
ตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นประจำ จึงทำให้ตลาดของมวญหนึ่งข้าว
มีโอกาสขยายตัวได้มากยิ่งขึ้นและกลุ่มก็มีความเข้มแข็งขึ้น
เรื่อยๆ ตามลำดับ (สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภออาจ-
สามารถ, 2548 : 5)

ปัญหาอุปสรรคด้านการผลิตหรือการสานมวญหนึ่งข้าว
พบว่า มีเพียงปัญหาเกี่ยวกับการขาดวัตถุดิบ คือ ไม้ไผ่ที่โต
ช้าไม่ทันกับการใช้งาน เมื่อไม่มีไม้ไผ่ตามขนาดและอายุยัง
ไม่ถึงเวลาใช้งานผู้สานจึงหันมาใช้ไม้ไผ่อ่อนที่มีอายุต่ำกว่า
หนึ่งปีครึ่ง ทำให้ผลิตภัณฑ์ขาดคุณภาพ

ดังนั้นชาวบ้านจึงควรได้รับการสนับสนุนทั้งจากภาค
รัฐและองค์กรเอกชนในด้านการผลิตวัตถุดิบ คือ ไม้ไผ่
ที่มีอายุเหมาะสมต่อการนำไปใช้งานสานมวญหนึ่งข้าวต่อไป
กล่าวโดยสรุป การสานมวญหนึ่งข้าวบ้านหนองขาม ชาวบ้านยัง
คงใช้วิธีการสานแบบดั้งเดิมที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ
สมาชิกในครอบครัวจะช่วยกันสานเพื่อเป็นอาชีพเสริมเมื่อ
ว่างจากการทำงานหลัก โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ
ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เป็นสินค้าที่รู้จักแพร่หลาย
เมื่อตลาดมีความต้องการสูงชาวบ้านหนองขามก็จะผลิตมวญ
หนึ่งข้าวเพื่อสร้างรายได้ มีเงินออม มีอาชีพเสริมที่เข้มแข็ง
มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอภิวัฒน์
ศรีปลั่ง (2546 : 103) ที่ได้ศึกษาการดำเนินงานธุรกิจภูมิ
ปัญญาชาวบ้าน กรณีศึกษา ธุรกิจผ้าแพรวา บ้านโพน ตำบล
โพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ปัจจัยที่มีผล
ทำให้กลุ่มอาชีพประสบความสำเร็จหลายประการ อาทิ การ
ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของทางราชการในด้านต่างๆ
การได้รับการสนับสนุนจากผู้นำชุมชน การได้รับข่าวสาร

ความสามารถที่สนองความต้องการให้แก่สมาชิกและการได้
รับการติดตามตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการผลิตและการตลาดสินค้า
หัตถกรรมพื้นบ้านภายใต้โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ :
กรณีศึกษาเครื่องจักสานมวญหนึ่งข้าวบ้านหนองขาม ตำบล
หนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัย
สรุปได้ดังนี้

1. การผลิตหรือการสานมวญหนึ่งข้าว การสานมวญหนึ่ง
ข้าวเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษถึงรุ่น
ลูกหลาน สมาชิกในบ้านช่วยกันสานเมื่อว่างจากงานหลัก
ลายที่สานเป็นลายสองเวียนและลายสองยีน ขอบปากและ
กันมวญหนึ่งข้าวจะสานด้วยลายจุงนาง แผ่นปิดกันมวญอาจ
สานด้วยลายสองหรือลายสามก็ได้

2. การตลาดหรือการขายมวญหนึ่งข้าว เดิมผู้สานจะ
สานมวญหนึ่งข้าวเพื่อใช้ในครัวเรือน เมื่อประชากรเพิ่มจำนวน
มากขึ้นสังคมเปลี่ยนไปปัจจุบันเป็นการผลิตหรือการสานเพื่อ
ธุรกิจการค้า ซึ่งการขายในปัจจุบันมีอยู่ 4 ลักษณะ คือ
1) ผู้ผลิตเองขายเองได้ราคาดีแต่ช้าและลำบาก 2) ขายให้
พ่อค้าคนกลางที่นำรถเข้าไปซื้อถึงหมู่บ้าน รูปแบบนี้พ่อค้า
เป็นคนกำหนดราคาเองจึงไม่ได้ราคาตามที่ตั้งไว้ 3) ผลิตแล้ว
ส่งขายให้แก่ร้านค้ากลุ่มผู้ขายผลผลิต คือ มวญหนึ่งข้าว
จะต้องมีคุณภาพตามที่กลุ่มผู้ขายกำหนดจึงจะได้ราคาตาม
ที่ตกลงกันได้ กรณีนี้ผู้ผลิตจะได้เงินช้า เนื่องจากต้องรอให้
กลุ่มผู้ขายขายมวญหนึ่งข้าวได้ก่อน 4) ขายโดยส่วนราชการ
จัดตลาดนัดสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์หรืองานเทศกาล
อื่นๆ มวญหนึ่งข้าวจะขายดีและได้รับราคาตามกำหนดเพราะ
เป็นราคาที่ไม่เอาเปรียบผู้บริโภค

3. การสนับสนุนการผลิตมีหลายฝ่ายให้การสนับสนุน
ดังนี้

3.1 ภาครัฐ เมื่อรัฐมีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่ง
ผลิตภัณฑ์ หน่วยงานภาครัฐโดยหน่วยงานพัฒนาชุมชน
อำเภออาจสามารถให้การดูแลสนับสนุน มีการสนับสนุนด้าน

การจัดงานแสดงสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์โดยการจัดตลาดนัดจำหน่ายสินค้า

3.2 ภาคประชาชนพยายามพัฒนาฝีมือการสานมวนหนึ่งชั่วโมงให้ประณีตสวยงามเหมาะสมกับการใช้งานและใช้งานได้ทนทาน

4. ปัญหาในการผลิตและการตลาด ปัญหาด้านการผลิตวัตถุดิบ คือ ไม้ไผ่เจริญเติบโตไม่ทันการใช้งาน เถาวัลย์ และหวายหายากเพราะป่าไม้ถูกทำลาย ปัญหาการตลาดมีผู้คนสานมวนหนึ่งชั่วโมงจำนวนมากทำให้มีมวนหนึ่งชั่วโมงออกสู่ตลาดมากเกินไป และผู้ผลิตเองขายเองชอขายตัดราคาตัวเอง จึงทำให้บางครั้งการขายมวนหนึ่งชั่วโมงไม่ได้ราคาตามที่กำหนดไว้

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

ในการศึกษาเรื่องการผลิตและการตลาดสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านภายใต้โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ : กรณีศึกษาเครื่องจักสานมวนหนึ่งชั่วโมง บ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด น่าจะได้ศึกษาอย่างกว้างขวางในหลายพื้นที่ ที่ชาวบ้านสานมวนหนึ่งชั่วโมงเป็นอาชีพเสริม พบว่าหลายชุมชนในตำบลหนองขามที่ภาครัฐยังไม่เข้าไปให้การสนับสนุนทั้งด้านการพัฒนาความหลากหลายของรูปแบบผลิตภัณฑ์ สนับสนุนเงินทุนหมุนเวียน การรวมกลุ่ม และการตลาด ถ้าภาครัฐนำความสำเร็จการสานมวนหนึ่งชั่วโมงของชาวบ้านหนองขามไปเผยแพร่ให้ชุมชนอื่นที่อยู่ในหลายหมู่บ้านในตำบลหนองขามได้ทราบและเป็นแนวทางในการดำเนินธุรกิจการสานมวนหนึ่งชั่วโมง ซึ่งเป็นความรู้สิ่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สามารถทำให้ชุมชนนั้นๆ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทำให้สังคมชนบทเข้มแข็ง สิ่งที่ได้รับมากที่สุดคือ สามารถสืบทอดอนุรักษภูมิปัญญาชาวบ้านแขนงต่างๆ ของงานจักสานไว้ได้และสามารถปรับเปลี่ยนให้เป็นธุรกิจที่แพร่หลายแก่เช่นการสานมวนหนึ่งชั่วโมงต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคุณครูเตือนใจ พรหมชิงวงศ์ และสมาชิกกลุ่มจักสานมวนหนึ่งชั่วโมงบ้านหนองขาม หมู่ที่ 1 ตำบลหนองขาม อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์ และให้ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับการผลิตและการตลาดของมวนหนึ่งชั่วโมง

เอกสารอ้างอิง

- การพัฒนาชุมชน, กรม. (2545). **หลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : กรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย.
- ชาชีวะวัฒน์ ศรีแก้ว. (2545). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549**. กรุงเทพฯ : บ.ส.พัฒนา.
- พัฒนาชุมชนอำเภอบางบาล, สำนักงาน. (2548). **กลุ่มสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ อำเภอบางบาล**. เอกสารอัดสำเนา.
- วิจิต นันทสุวรรณ. (2544). **แนวทางการพัฒนาหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์**. กรุงเทพฯ : กรมการพัฒนาชุมชน.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2540). **ชุดมรดกศิลปหัตถกรรมไทยเครื่องจักสานไทย**. กรุงเทพฯ : องค์การการค้าอุตสาหกรรม.
- _____. (2541). **ชุดหัตถกรรมพื้นบ้าน พจนานุกรมหัตถกรรมพื้นบ้านภาคอีสาน**. กรุงเทพฯ : เลิฟแอนด์ลิฟเพรส.
- อภิวัฒน์ ศรีปลั่ง. (2546). **การดำเนินธุรกิจภูมิปัญญาชาวบ้าน : กรณีศึกษา ธุรกิจผ้าแพรวา บ้านโพน ตำบลโพนอำเภอดำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. : สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.